גוף כולו לא כל שכן אמרי אין כביסה אלימא לר' יוסי דאמר שמואל האי ערבוביתא דרישא מתיא לידי עוירא ערבוביתא דמאני מתיא לידי שעמומיתא ערבוביתא דגופא מתיא לידי שיחני וכיבי שלחו מתם הזהרו בערבוביתא הזהרו בחבורה הזהרו בבני עניים שמהן תצא תורה שנאמר [1]יזל מים [א]מדליו שמהן תצא תורה ומפני מה אין מצויין ת"ח לצאת ת"ח מבניהן אמר רב יוסף שלא יאמרו תורה ירושה היא להם רב [ב]ששת בריה דרב אידי אומר כדי שלא יתגדרו על הצבור מר זוטרא אומר מפני שהן [ג]מתגברין על הצבור רב אשי אומר משום דקרו לאינשי חמרי רבינא אומר שאין מברכין בתורה תחלה [ד]דאמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב [2]מי האיש החכם ויבן את זאת דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים (א) ולא פירשוהו עד שפירשו הקב"ה בעצמו דכתיב [3]ויאמר ה' על עוזבם את תורתי וגו' היינו לא שמעו בקולי היינו לא הלכו בה אמר רב יהודה אמר רב (ב) שאין מברכין בתורה תחלה איסי בר יהודה לא אתא למתיבתא דר' יוסי תלתא יומי אשכחיה ורדימוס בר' יוסי א"ל מאי טעמא לא אתי מר לבי מדרשא דאבא הא תלתא יומין א"ל כי טעמיה דאבוך לא ידענא היכא איתאי א"ל לימא מר מאי קא"ל דלמא ידענא טעמיה א"ל הא דתניא ר' יוסי אומר כביסתן קודמין לחיי אחרים קרא מגלן א"ל דכתיב [4]ומגרשיהם יהיו לבהמתם וגו' מאי חייתם אילימא חיה והלא [ה]חיה בכלל בהמה היא אלא מאי חייתם חיותא ממש פשיטא אלא לאו כביסה דהא איכא צערא דערבוביתא: א"ר יוסי אין אלו נדרי עינוי נפש: איבעיא להו לר' יוסי מהו שיפר משום דברים שבינו לבינה ת"ש א"ר יוסי אין אלו נדרי עינוי נפש אבל דברים שבינו לבינה הויין דלמא לדידהו קאמר להו לדידי אפי' דברים שבינו לבינה לא הויין לדידכו דאמריתו הויין נדרי עינוי נפש אודו לי דאין אלו נדרי עינוי נפש מאי [ו]רב אדא בר אהבה אומר מפר רב הונא אומר אין מפר

שלא

רש"י

כביסה בגדים אלימא ליה לר' יוסי. דאית ביה יותר מרחיצה: **דאמר שמואל האי ערבוביתא דרישא.** עפרורית שמתכנס לאדם בראשו שאינו רוחץ: **מתיא ליה לידי עוירא.** מסמא את עיניו: **ערבוביתא דמאני.** שנושא בגדים שאינו רוחצן עד שמשורין הרנה: **לידי שעמומיתא.** שגעון וזו שעמומיתא קשה מכולן: **ערבוביתא דגופא.** זוהמא הבאה על בשרו של אדם מחמת זיעה שאינו רוחץ: **הזהרו בערבוביתא.** כהנהו דפרשי': **ושלא תלמדו תורה אלא בחבורה.** שאין אדם מתפלפל אלא מתוך לימוד חבירו: **והזהרו בבני עניים.** שלא יהו קלים בעיניכם ללמדם תורה: **ומפני מה תלמידי חכמים אין מצויין כו'.** שאין הדבר מצוי: **שלא יהו אומרים.** בני אדם תורה ירושה היא להם ואין אנו נזקקין ללמוד תורה: **שלא יתגדרו.** שלא יתגדלו שלא ינהגו שררה כשיראו שהן ואבותם ובניהם תלמידי חכמים. יתגדלו כמו הניחו לו אבותיו להתגדר בו (חולין דף ז.): **מפני שהן מתגברין.** דודאי כל מי שהוא ת"ח ובנו ת"ח ודאי מתגבר: **דקרו לאינשי חמרי.** שאין נוהגין להן כבוד ומבזין אותן מפני תורה שבהם: **נלאה כמדבר מבלי יושב** (ג). ישיבה של ת"ח: **נשאל לחכמים.** דכתיב מי האיש החכם לנביאים ומלאכי השרת דכתיב ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה: **שאין מברכין.** כשמשכימין לתלמוד תורה ותלמידי חכמים (ד) בני תלמידי חכמים מתוך שהן זהירין לעסוק בתורה ורגילין בה אינן זהירין לברך כשפותחין לא מקיימא ברכתא [כדאמרינן בברכת התורה][ז] נהיה אנחנו וצאצאינו מלומדי תורה: **ורדימוס בר' יוסי.** היינו ר' מנחם בר' יוסי דמיתקרי בנן של קדושים (פסחים קד.): **טעמא לא ידענא.** דאמר למילתיה שאיני יכול לעמוד על סוף דעתו: **אמר ליה דכתיב.** גבי לוים ולכל חייתם: **אילימא חיה ממש.** שמתפרנסת משם: **והלא חיה בכלל בהמה.** כדכתיב זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה (ויקרא יא) והואיל דכתיב לבהמתם למה לי חייתם: [**אלא לאו כביסה.** הוי] חיותם ממש דכביסת בגדיהן היינו חיותם דאי לא מכבסי בגדיהן איכא צערא דחיותם היינו נמי ערבוביתא דאמר לעיל: **איבעיא להו לרבי יוסי.** דאמר שלא ארחץ שלא אתקשט אינם נדרי עינוי נפש ומשום נדרי עינוי נפש אינו מיפר: **מהו שיפר משום דברים שבינו לבינה.** שיהו מופרין לעצמו כדאמרן לעיל[ח] אבל אין כאן עינוי נפש מפר לעצמו משום דדברים שבינו לבינה היינו קישוט כל הגוף בין קישוט תכשיטין בין קישוט להעברת שער באותו מקום דקישוט כל הגוף משמע: **לדידכו דאמריתו.** דרחילה הוי עינוי נפש (ה) כו' אלא דברים שבינו לבינה דהא לא נדרה אלא מאותו מקום: **מאי.** כלומר אכתי מיבעי לן אי מפר אי לא:

שלא

ר"ן

גוף כולו לית בה צער. רחיצה דהויא בכוליה גופא לית בה צער אלא לאו ודאי רחיצה לר' יוסי הויא ניוול: **כביסה אלימא לר' יוסי.** מרחיצה: **ערבוביתא דרישא.** כשאינו מסרק ראשו תמיד ומתוך כך איכא ערבוביתא ברישא: **מתיא לידי עוירא.** מביאו לידי סמוי עינים שזוהמת הראש מכהה מאור עיניו: **דמאני מתיא לידי שעמומיתא.** כשיש בבגדיו ערבובית של זוהמא שאינו מכבסן תמיד ולובשן כשהן מזוהמין מביאו לידי שעמום ותמהון לב: **ערבוביתא דגופא.** כשגופו מזוהם שאינו רוחץ תמיד מביאו לידי שיחנא וכיבי אבעבועות המכאיבות ואלו יש רפואות אבל שעמום קשה מהן. אלמא כביסה אלימא מרחיצה: **הזהרו בערבוביתא.** כלומר הזהרו בתכבוסת וברחיצה: **הזהרו בחבורה.** ללמד תורה בחבורה שהתלמידים מחדדים זה את זה ואת הרב: **הזהרו בבני עניים.** להשתדל ללמדם תורה שמהן תצא תורה שאין להם עסק אחר ועוד שדעתם שפלה עליהם: **לצאת מבניהם ת"ח.** שעל הרוב אינם בני תורה: **ירושה היא להם.** לא ילמדו תורה מאחר שהם סומכים שירושה היא להם: **כדי שלא יתגדרו על הצבור.** שאם לא היתה תורה פוסקת מהם יגיס דעתם: **שאין מברכים בתורה תחלה.** תחילת עסקם בכל יום דהיינו לעסוק בדברי תורה והערב נא ואשר בחר: **דבר זה נשאל לחכמים וכו' ולא פרשוהו.** מדכתי' ויאמר ה' על עוזבם את תורתי מכלל דליכא דידע להדורי טעמא אלא קודשא בריך הוא בלחוד. ומצאתי במגילת סתרים של ה"ר יונה ז"ל דקרא הכי דייק דעל שלא ברכו בתורה תחילה אבדה הארץ דאם איתא על עוזבם את תורתי כפשטא משמע שעזבו את התורה ולא היו עוסקין בה כשנשאל לחכמים ולנביאים למה לא פרשוהו והלא דבר גלוי היה וקל לפרש אלא ודאי עוסקין היו בתורה תמיד ולפיכך היו חכמים ונביאים תמהים על מה אבדה הארץ עד שפרשו הקב"ה בעצמו שהוא יודע מעמקי הלב שלא היו מברכין בתורה תחלה כלומר שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כ"כ שיהא ראוי לברך עליה שלא היו עוסקים בה לשמה ומתוך כך היו מזלזלין בברכתה והיינו לא הלכו בה כלומר בכונתה ולשמה. אלו דברי הרב החסיד ז"ל והם נאים ראויין למי שאמרם: **טעמא דאבוך לא ידענא.** דאמר כביסתן קודמת לחיי אחרים והא מסברא ליתא ולהכי בעי קרא מגלן: **אלא לאו כביסה.** וקרי ליה חייתם: **ולענין הלכה** קי"ל כרבנן דרחילה וקישוט נדרי עינוי נפש הם ומפר בין לעצמו בין לאחרים דיחיד ורבים הלכה כרבים ועוד דמילתא דשמואל משמיה דלוי דלקמן כוותיהו שייכא כדנפרש עלה[ט] בס"ד. ואע"ג דאמר רב הונא[י] כוליה פירקין ר' יוסי היא לא קי"ל כוותיה. אבל הרמב"ם ז"ל פסק מדרב הונא כרבי יוסי דאין מפר אלא משום נדרים שבינו לבינה: **איבעיא להו לרבי יוסי מהו שיפר משום דברים שבינו לבינה.** ברחילה וקישוט דפליג עלייהו דרבנן מי אמר דדוקא משום עינוי נפש הוא דפליג עלייהו דלא מפר אבל משום דברים שבינו לבינה מודה ר' יוסי דמפר. ונ"מ דלרבנן דאמרי עינוי נפש הוי מפר בין לעצמו בין לאחרים ולר' יוסי דוקא לעצמו מפר לאחרים אינו מפר דהא הוא דאיכא בין עינוי נפש ודברים שבינו לבינה כדאמר בריש פרקין: **ת"ש דא"ר יוסי אין אלו נדרי עינוי נפש.** ואם איתא דלר' יוסי אפי' משום דברים שבינו לבינה אינו מפר ה"ל למימר לא יפר מדקאמר אין אלו נדרי עינוי נפש משמע אבל דברים שבינו לבינה הויין: **רב אדא בר אהבה אמר מפר.** דאיכא קפידא לבעל בהכי:

שמת

תוספות

ערבוביתא דרישא. שאינו מסרק ראשו תמיד מייתי לידי עוירא פירוש לידי סימוי עינים: **דמאני.** שאינו מכבס בגדיו תמיד מביאו לידי שעמום: **דגופא.** שאינו רוחץ תדיר: **מתיא לידי שיחנא וכיבי.** כלומר כיבי ושעמום קשה מכאב שחין דשחין יש לו רפואה ושעמום אין לו רפואה ומשום הכי אמר רבי יוסי דכביסה קודמת לחייהם אבל רחיצה אין בה צער כולי האי: **הזהרו בערבוביתא.** פירוש הזהרו בכביסה: **הזהרו בחבורה.** שתלמדו תורה בחבורה: **ירושה היא להם.** לתלמידי חכמים ואין אנו זקוקין ללומדה: **כדי שלא יתגדלו על הצבור: שאין מברכין בתורה תחלה.** כשהם משכימים ללמוד תורה שאין מברכין לעסוק בדברי תורה והערב נא ואשר בחר: **טעמא דאבוך לא ידעינן.** כלומר מה טעם הוא דכביסה היא קודמת לחיי אחרים: **אלא מאי לכל חייתם חיותם ממש.** והאיכא צער דספיפותא שמי שאינו רוחץ תופף ומצטער: (ל)**קונם פירות העולם עלי יפר.** דהוי עינוי: **פירות מדינה זה.** לא הוי עינוי שיכול להביא ממדינה אחרת: **פירות חנוני זה אינו יכול להפר.** שיכולה להסתפק מחנוני אחר: **ואם לא היתה פרנסתו אלא ממנו.** כלומר שאותו חנוני מקיף לה ורגיל אצלו מיפר דהוי עינוי נפש: **לרבי יוסי מהו שיפר.** ברחילה וקישוט משום דברים שבינו לבינה ונפקא מיניה בהא דלא הוי עינוי נפש כדאמר לעיל דדברים שבינו לבינה לעצמו מיפר לאחרים אינו מיפר: **אין אלו נדרי עינוי נפש.** ומדלא קאמר סתם רבי יוסי אומר לא יפר שמע מינה משום עינוי נפש הוא דלא יפר אבל מיפר משום בינו לבינה:

הגהות הב"ח

(א) גמ' לחכמים ולנביאים ולמלאכי השרת ולא פירשוהו עד: (ב) שם אמר רב לומר שאין מברכין: (ג) רש"י ד"ה נלאה כמדבר מבלי יושב כ"כ לכאורה נראה שהיה גורס כך מלת יושב במקרא זה וכן תרגם יונתן כ"ע לדיאת כמדברא מבלי יתיב אבל בספרים שלנו כתוב מבלי עובר ובלשון המפרש אפשר לומר שגם הוא היה גורס מבלי עובר אלא שעל נלאה כמדבר אמר שפי' כמדבר שאין שם ישוב כך כל א"י נחרבה שאין שם ישוב ור"ל ישוב של ת"ח דאלו בישוב של ע"ה לא היה לו לנביא להוכיח דמאי נפקא ליה מינה אם יש ישוב מהם אם לאו ואח"כ אמר הכתוב עוד דלא מבעיא שאין שם ישוב אלא אף מבלי עובר כמ"ש קודם זה כי נצתו מבלי איש עובר ולא שמעו קול מקנה מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו כנ"ל ליישב המפרש אבל התרגום לא ידעתי ליישבו: (ד) ד"ה שאין מברכין וכו' ותלמידי חכמים מתוך שהן כצ"ל ותיבות בני תלמידי חכמים נמחק: (ה) ד"ה לדידכו וכו' נפש אודו לי דאין אלו נדרי עינוי נפש אלא דברים:

מסורת הש"ם

א) [גרסת הערוך מדליו מדלים שמהן תוצא תורה], ב) [צ"ל ששא], ג) [גר' הערוך ערך גדר א' מתגדרין], ד) ב"מ פה. ע"ש, ה) [נזיר לה: זבחים קטו: חולין נט. עא. פד.], ו) [כתובות עא: ע"ש בתוס' ובכתובות נח: ד"ה ואיכא דאמרי כי כתבו זו מן הסוגיות הפוכות], ז) [ברכות יא:], ח) [דף עט:], ט) [פב.], י) [לקמן פב:], כ) [דבורים אלו עד לר"י שייכים להמשנה לעיל עט:].

◆

תורה אור השלם

1. יִזַּל מַיִם מִדָּלְיָו וְזַרְעוֹ בְּמַיִם רַבִּים וְיָרֹם מֵאֲגַג מַלְכּוֹ וְתִנַּשֵּׂא מַלְכֻתוֹ: במדבר כד ז
2. מִי הָאִישׁ הֶחָכָם וְיָבֵן אֶת זֹאת וַאֲשֶׁר דִּבֶּר פִּי יְיָ אֵלָיו וְיַגִּדָהּ עַל מָה אָבְדָה הָאָרֶץ נִצְּתָה כַמִּדְבָּר מִבְּלִי עֹבֵר: ירמיהו ט יא
3. וַיֹּאמֶר יְיָ עַל עָזְבָם אֶת תּוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיהֶם וְלֹא שָׁמְעוּ בְקוֹלִי וְלֹא הָלְכוּ בָהּ: ירמיהו ט יב
4. וְהָיוּ הֶעָרִים לָהֶם לָשָׁבֶת וּמִגְרְשֵׁיהֶם יִהְיוּ לִבְהֶמְתָּם וְלִרְכֻשָׁם וּלְכֹל חַיָּתָם: במדבר לה ג

◆

גליון הש"ם

בהר"ן ד"ה ערבוביתא. כשאינו מסרק, עיין רבינו יונה פ"ב דברכות דף יא ע"ב ד"ה מתניתין רמז ולע"ק:

◆

מוסף רש"י

דבר זה, על מה אבדה הארץ, נשאל לחכמים. מי האיש החכם, ולנביאים. אשר דבר פי ה' אליו (ב"מ פה:). שאין מברכין בתורה תחלה. כשהיו עוסקין בתורה לא היו מברכין לפניה, קרא יתירא דאשר נתתי לפניהם קא דריש, ברכת אשר נתן לנו תורת אמת (צ"ל אשר בחר בנו ונתן לנו את תורתו. כ"ה) שהיא לפניה של דברי תורה ואין דלא מברכי גליא דעתייהו שאינה מתנה חשובה להם (שם). חיה בכלל בהמה. דכתיב זאת הבהמה אשר תאכלו (דברים יד) ומפרש בתריה איל וצבי ויחמור (ב"ק יז: זבחים קטו:).

◆

פירוש הרא"ש

דמאני. מי שאינו מכבס בגדיו תמיד מייתי לידי שעמומית מתוך חסון תדיר נעשה משועמם: **דגופא מתיא לידי שיחני וכיבי.** ושעמום יותר רע משיחני וכיבי: **הזהרו בערבוביתא.** כלומר הזהרו בכבוס בגדים ובחפיפת הראש וברחיצה למנוע ערבוביתא: **הזהרו בחבורה.** ללמוד תורה ברבים כי מתחכמין זה מזה אבל הלומד יחיד חרב על הבדים ונואלו: **שלא יאמרו ירושה היא להם.** שלא יאמרו אחרים ירושה היא להם לבני אבות ולא מנוחלים אנו אם באנו ללמוד אי נמי שלא יאמרו בניהם אין אנו צריכין לעסוק בתורה ירושה היא לנו: **שלא יתגדרו על הציבור.** מתוך שהם ואבותיהם לומדי תורה ילמדו להשתרר על הצבור: **לפי שאין מברכים בתורה תחלה.** לעסוק בדברי תורה והערב נא ואשר בחר בנו כשבאים ללמוד: **נשאל לחכמים.** דכתיב מי האיש החכם: **לנביאים.** דכתיב ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה גו' את תורתי אשר נתתי לפניהם כלומר ברכה שנתתי לברך לפניהם: **קרא מנא ליה.** דמילתא דתמיהה להם ואי לאו דאית ליה קרא לא שמעינן: **דכתיב ומגרשיהם יהיו לבהמתם ולרכושם ולכל חייתם.** כלומר מים שבתוכן להשקות בהמתן וגם לכביסתן דליכא למימר לכל חייתם לשתיית אדם מדחשיב לנו בהדי בהמתן דמים הראויין לשתיית בהמה אלא ודאי לכביסה קאמר וקרי ליה חייתם משום צערא דערבוביא והוי בכלל וחי אחיך עמך וי"מ דנפקא ליה מייתורא דלכל חייתם: **איבעיא להו לר' יוסי מהו שיפר.** רחילה וקישוט משום דברים שבינו לבינה ויפר לעצמו ולא לאחרים: **ת"ש דא"ר יוסי אין אלו נדרי ענוי נפש.** ודייק מדה"ל למימר ר' יוסי אומר לא יפר אלא ודאי ה"ק ענוי נפש לא הוי אלא דברים שבינו לבינה הוי: